

Día das **Ricardo** letras **Carvalho** galegas **Calero**

Unha exposición organizada
pola **Deputación da Coruña**.
Normalización Lingüística

**Deputación
DA CORUÑA**

Retrato de Carvalho Calero por Tomás Barros, 1949.

Panel 1

Día das Ricardo
letras Carvalho
galegas Calero

1

«Eu nascín no Ferrol Vello»

3 de Xaneiro de 1931:

Gabriel

Xosefina

Gabriel Carballo Naya

Dolores

Ricardo Carballo Naya

Ferrol, 1916

Cinco duros pagábamos de aluguer.
Era un terceiro andar, ben folgado.
Pola parte de atrás daba ao Campiño,
e por diante à rua de San Francisco.
[...]

Ainda vivia a miña nai
e todos os meus irmáns vivian,
[...]
e o meu pai era novo ainda
e no mar do mundo cada dia descobria eu unha illa.
[...]
Eu tiña un pacto con Deus:
que ninguén dos meus morrería.
E o pacto era observado,
e eu confiaba na perenidade do pacto.

Todo isto fica tan longe
que aduro podo ainda lembrá-lo.
Esquecería-o dentro de pouco tempo
se non escrebese estes versos.

R. C. C. *Futuro condicional (1961-1980)*, 1982

O 30 de outubro de 1910 nace Ricardo Carballo Naya en Ferrol, no barrio vello, unha antiga vila mariñeira. Mais a cidade que el viviu había tempo que estaba marcada polo ritmo do Arsenal e os estaleiros, a carón dos que medrou unha burguesía á que pertencia a súa familia. Foto: a praza de Armas arredor de 1900.

JARAY 2
FERROL

Dolores e Gabriel

Ricardo lembra ao seu pai, home de negócios con éxito, "cun temperamento inestábel, singelo, bon, tenro... de espírito delicado". A nai, forte e afectuosa, quen lle ensinou a ler, finou cando él tiña oito anos, e iso marcou unha infancia triste e certos trazos melancólicos do seu carácter.

*¿En qué recanto do tempo
está soterrado o cadáver da miña infancia?
[...]*

Eu, neno, matei a miña infancia

R.C.C. Vieiros. 1931

«Eu nascín no Ferrol Vello»

■ Casa natal de Ricardo Carvalho Calero no número 51 da rúa San Francisco de Ferrol Vello. A parte posterior da casa daba ao mar. Foto: Eduardo Rivas

*Vía o mar desde a miña fiestra,
e chegaban cornetas da mariña.
E baixaba os degraus duas veces ao dia para ir à escola,
e duas veces rubia-os de volta.*

R.C.C. Futuro condicional (1961-1980). 1982

Dolores e Gabriel

Ricardo lembra ao seu pai, home de negócios con éxito, "cun temperamento inestábel, singelo, bon, tenro... de espírito delicado". A nai, forte e afectuosa, quen lle ensinou a ler, finou cando él tiña oito anos, e iso marcou unha infancia triste e certos trazos melancólicos do seu carácter.

*¿En qué recanto do tempo
está soterrado o cadáver da miña infancia?
[...]*

Eu, neno, matei a miña infancia

R.C.C. Vieiros. 1931

10. EL FERROL —Calle de la Iglesia y Teatro Jofre.

Teatro Jofre

"A minha afeição ao teatro data dos meus anos infantis. Os meus pais [...] acudiam sistematicamente ao teatro Jofre cando o seu cenário nos brindava algum espectáculo"

R.C.C. Sobre o seu teatro.
Letras galegas. 1984

Pezas de teatro Segundo testemuño da súa irmá Dolores: "El era un punto e aparte de nós... Era como o xefe. Dábanos clase de francés aos irmáns... Sendo moi neno escrebera pezas de teatro que nós representábamos na casa"

A. Marco: Foula e Ronsel. 2020

Nutrida biblioteca

Ricardo asistía ao Colexio do Sagrado Corazón, sito nº 151 da rúa Real e dirixido polo escritor e galeguista Manuel Comellas Coimbra. Na súa nutrida biblioteca afianzou o seu amor pola literatura.

Panel 2

«Fillo da Universidade de Compostela»

Fixen em catro os cinco da carreira
de Dereito, para ficar ceive ao mesmo
tempo de compromisos
académicos e militares.

R.C.C. Estudos e ensaios sobre
literatura galega. 1989

Nos corredores No edificio que daquela albergaba a Facultade de Filosofía e Letras, Ricardo recibiría aulas de profesores que deixaron gran pegada na súa formación intelectual, como A. Cotarelo Valledor ou C. Pérez Bustamante. Nos corredores coñecería a gran parte dos amigos cos que confraternizou ideoloxicamente.

Pertenço á primeira promoçom
de jurista da Replública. Termeinei
os estudos en Junho de 1931.

R.C.C. Estudos e ensaios sobre
literatura galega. 1989

Líder universitario

Carvalho Calero sobresaí tamén na actividade estudiantil. Foi presidente da Asociación Profesional de Alumnos de Dereito e despois da Federación Universitaria Escolar (FUE), entre outros cargos. Non é de estrañar, pois, que fose elixido para ler o discurso inaugural do curso 1930-31.

Noivado En 1927, nas aulas de latín que impartía Abelardo Moralejo coñecérsonse Ricardo e María Ignacia. Antes de rematar o curso oficializaron o seu noivado.

Panel 3

Día das Ricardo
letras Carvalho
galegas Calero

3

«María Silgar»

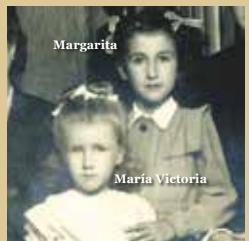
Maria Ignacia Ramos Díez —«Maria Silgar»—, nada no Cádavo en 1910, foi unha estudiante destacada. Curseu bacharelato no Instituto de Lugo —onde coincidiu e trabou amizade con Cunqueiro— e en 1931 licenciuouse en Filosofía e Letras na Universidade de Santiago. Ali comezaría unha estreita relación sentimental, mais tamén intelectual co seu futuro marido.

«A figura de María Silgar, a esposa, tamén escritora, ten sido decisiva na traxectoria de Carvalho Calero, e mesmo non sei se solapada, esquecida... voluntariamente, desde logo»

Mª Victoria Carballo-Calero Ramos.
Prólogo de *Á sombra de María Silgar* de Xulio Pardo de Neyra. 2019

Na fotografía de Bernardino González:
Maria Ignacia Ramos Díez e Ricardo Carvalho Calero
con outros profesores do “Centro de Enseñanza General”, Ferrol.

Bernardino González
Ref. 147
Ferrol

Nai de dúas fillas

Tivo dúas fillas. A primeira, Margarita, naceu ao inicio da Guerra civil, e durante os primeiros anos criouna soa, en forzada ausencia de Ricardo. A segunda, María Victoria, nacería en 1942. Ámbalas dúas fillas serían docentes, como os pais.

«María Silgar»

Pseudónimos cruzados

O 9 de marzo de 1928, como lembraban, na praia de Silgar en Sanxenxo entrelazaron para sempre as súas vidas. Ela ficou así nomeada co seu pseudónimo literario. El asumiría o de Fernando Cadaval, en homenaxe ao lugar de nacemento de María Ignacia, o Cádavo.

■ María Ignacia e Margarita na ausencia de Ricardo, quen combatía desde o comezo da Guerra civil no bando republicano. Aínda pasarían tres anos máis levando ela soa o peso da familia.

■ Instituto Rosalía de Castro na Alameda de Santiago.

Profesora

Cunha excelente formación académica e intelectual, dedicouse profesionalmente á docencia, primeiro en colexios privados e logo en institutos. Deu aulas en Ferrol, en Lugo, e, a partir de 1967, no instituto Rosalía de Castro, onde se xubilaría como profesora de historia.

Escritora

As súas inquietezas literarias levárona a colaborar en revistas como Vida Gallega ou Grial, onde publicou dúas series de relatos breves baixo o título *Historias da miña terra*. Poderían considerarse unha novela breve, de tipos e escenas populares.

Mulleres da Barreira

María forneceu, xunta coa súa nai e irmás, de moitas das historias d'A Xente na Barreira. Na escrita dese mundo rural dunha fidalguía decadente, a da propia familia Díez Ramos, ecoan esas voces femininas. A Casa-grande de S. Pedro de Ronfe, de onde descendía a familia, foi escenario da novela.

Panel 4

«A forxa do meu galeguismo»

■ Con so 21 anos Carvalho Calero formaba parte da élite intelectual de Galicia

Vanguarda

“Ten unha grande importancia a colaboración dos estudiantes porque significare unha forza de vanguarda e serán os encarregados de gobernar o Estado galego definitivo.

Eles hánse pronunciado claramente pol-a Repùblica federal Española; pol-a Repùblica federada Galega.”

Palabras de Carvalho Calero nun mitin, recollidas por *El Pueblo Gallego* o 28-04-1931.

Opositores “Os estudiantes eran, en xeral, opositores a Primo de Rivera [...] O alcalde de Santiago, don Felipe Gil Casares [...] durante unha folga ordena a entrada da forza pública, o que deu orixe a un libro meu...”

M.A. Fernández-Vello / F. Pillado:
Conversas en Compostela con Carballo Calero. 1986

Partido Galeguista Carvalho Calero está no uso da palabra na única foto que se conserva da asamblea fundacional do Partido Galeguista, celebrada o 12 de decembro de 1931 en Pontevedra. “Foi o único partido ao que pertencín en toda a miña vida”

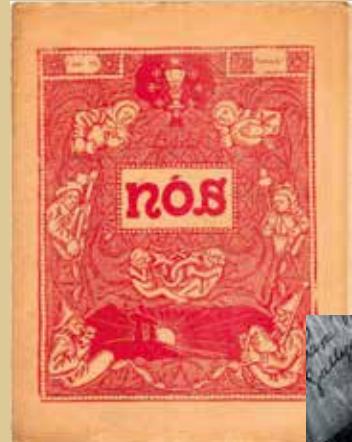
Estado libre
O Seminario de Estudos Galegos elabora en 1931, o primeiro *Anteproyecto de Estatuto para Galiza*. Os redactores foron Luís Tobío, xurista, e Carvalho Calero.

ANTEPROYEITO DE ESTATUTO DA GALIZA.

TÍDUO I.

Do Estado, territorio e cidadáns da Galiza,

Art. 1º. A Galiza é un Estado libre dentro da Repùblica Federal Española.

Poesía galega

En 1928 comenza a publicar poesía galega na revista *Nós*, ten dezoito anos. “Ingresei no Seminario coa lectura dun feixe de poemas dos que figura algúin no meu primeiro libro de versos galegos, *Vieiros* [1931].”

C. Blanco: *Conversas con Ricardo Carballo Calero*. 1989

■ Ricardo con 18 anos, foto de *Vida Gallega*, onde colabora.

Panel 5

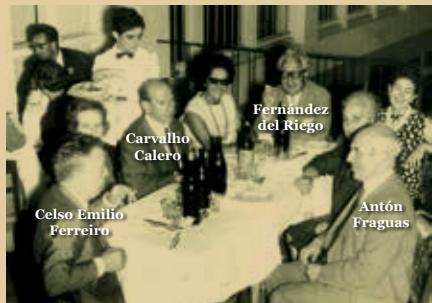

Día das Ricardo
letras Carvalho
galegas Calero

5

Amigos, 'irmáns', mestres

■ Nun xantar no Congreso Internacional de Etnografía de Santo Tirso, Portugal, 1963

Fernández del Riego

“Como a súa compaña, de mozos, na Alameda de Santiago, nunca me faltou del a letra na desgracia, a voz no silencio, a presencia na soidade, o alento no traballo, o apoio na angustia, unha pinga de dozura no acedume, unha moxena de lume na escuridade...”

R.C.C. Homenaxe a Del Riego. *Libros e autores galegos*. 1982

■ Investidura como Doctor Honoris Causa da Universidade de Santiago de Álvaro Cunqueiro.

■ Grupo de galeguistas na entrega dun libro homenaxe a Otero Pedrayo na súa casa en Trasalba, xuño de 1958.

Otero Pedrayo

“O que Otero pode-nos dar hai que perclalo nos seus libros. O que os estude con acougo e imparcialidade atopará neles, [...] todo un senso profundo de Galicia, en primeiro termo, pois él nos enseñou a ver a Galicia dun xeito completamente novo”.

R.C.C. *Libros e autores galegos*. 1982

■ Na alameda compostelá

Luís Tobío

“Entom moço jurista de grandes esperanças, estava encarregado da Biblioteca da Facultade de Direito da Universidade de Santiago. Ali concordia eu regularmente, e naquel lugar [...] elaboramos o nosso Estatuto.”

R.C.C. Para historia da ordenaçom jurídica da autonomia galega. *Agália*. 1985

Panel 6

Día das
Ricardo
letras Carvalho
galegas Calero

6

«Estiven na trincheira»

«Toda a guerra é bestial. E mais se
é uma guerra social. Eu non podo evitá-lo.
E non podo permanecer à margem.
Tenho que eleger e elegir. Estou coa
República, ainda coas suas impurezas,
pois non podo estar cos facciosos».«
R.C.C. Scórpio. 1987

Na imaxe de fondo: trincheira
republicana na Guerra Civil.

Non sei
se matei.
Estiven
na trincheira.
Non vin
o meu nemigo.
Disparei.
Non sei
se matei.
Fun ferido.
Mais
non
sei
se
matei.
Toupa cega,
non teño outro olllo
que o olllo
do meu fusil.
¿Se cadra o ten visto
o meu
nemigo?
Olladas de fogo
cruzan-se entre
os dous:
eu
e o meu
nemigo.
Fun ferido.
Eu
non
sei
se
matei.

R. C. C. *Futuro condicional (1961-1980)*, 1982

«Estiven na trincheira»

No Quinto Rexemento

En xullo de 1936, estando en Madrid para presentarse ás oposicións do ensino, sorprendéulle a sublevación franquista. Enrolouse no Quinto Rexemento de Milicias Populares e loitou nas trincheiras, na defensa de Madrid. Tras ser ferido, participou nas Escolas Populares, en Valencia, e rematou a guerra co grao de tenente en Xaén. Foi condenado a 12 anos e un día de prisión.

■ Capa da revista das Escolas Populares de Valencia. 1938

Liberdade condicional

Cédula de Citación de Ricardo Carvalho Calero. En 1941 puido retornar a Ferrol en liberdade condicional, ainda que coa obriga de presentarse regularmente no xulgado ata a extinción da pena, en 1951.

Condena

“Regresei a Ferrol e dediquei-me ao ensino privado. Ainda que dunha forma praticamente [...] clandestina, porque non podía estar colexiado a consecuencia da condena que se me impuxera.”

M.A. Fernán-Vello / F. Pillado: Conversas en Compostela con Carvalho Calero. 1986

■ A familia reunida na praza Maior de Lugo

■ **Afastamento** Carvalho Calero non coñeceu a súa filla Margarita ata o 26 de xuño de 1941, cando a nena estaba a piques de cumplir cinco anos. Segundo conta ela mesma, “os nosos pais procuraron que, en todo o tempo que durou o afastamento, a miña irmá e mais eu non nos decatásemos desas circunstancias”.

Panel 7

Día das
Ricardo
letras Carvalho
galegas Calero

7

Fingoi, ar puro

«As excursões ou viagens de estudos por Galiza, realizadas os días feriados, permitiam aos alumnos familiarizarem-se com a sua terra. A observación da paisaxe, dos tipos de cultivo, das formas de populaçom, dos monumentos arquitectónicos e das manifestaçons da vida artesá e industrial, aspiravam a proporcionar aos escolares um conhecimento directo da realidade galega, que lhes servisse de base práctica para a comprensom das diversas facetas da realidade universal»

En 1950 tivo acceso ao seu primeiro trabalho oficial como docente: o empresario e humanista Antonio Fernández López ofrecelle dirixir o Colexio Fingoi de Lugo, que desenvolvería un innovador proxecto pedagóxico. Allí pasou 15 anos de intensa actividade educativa, investigadora e literaria.

R. Carvalho Calero con alumnos do colexio Fingoi.
Na foto de fondo nunha excursión a Castromán.

R. C. C. Quince anos en Lugo. 1974 (*Letras galegas*, 1984)

Fingoi, ar puro

■ O Colexio Fingoi é obra do arquitecto galeguista Manuel Gómez Román.

A agra de Fingoi

“Sementada de centeio, os soutos e as carvalheiras, as gesteiras e os pinheirais rodeavan por todas partes os locais dedicados a docéncia. O Colégio, que levava o nome do seu empräçamento –um acerto do bom gosto do seu fundador– estava, pois, encravado numa zona rural, de acordo com a orientaçom que animava as suas actividades.”

R.C.C. Quince anos en Lugo,
1974. *Letras Galegas*. 1984

Antonio Fernández

Carvalho Calero con Antonio Fernández López, fundador das principais empresas galegas do seu tempo, foi tamén un destacado filántropo da cultura galega, como o Colexio Fingoi.

■ **Granxas** “Havia parcelas assinaladas aos distintos alumnos, que eles cultivaban sob a direcçom dos seus mestres. Pitas, pombas, coelhos, porcos, enchían os currais e as granxas”

■ Adaptaron obras do teatro galego, coma *Os vellos non deben de namorarse*, arriba, ou clásico universal, mesmo pezas orientais, como a xaponesa *Kantán*, abaixo.

■ **Especial atençom**
“As danças galegas, os instrumentos musicos do nosso país, o teatro em lingua galega mereceron sempre especial atençom... Consagrei unha dedicaçom particular ao teatro.”

R.C.C. Quince anos en Lugo,
1974. *Letras Galegas*. 1984

■ **Coeducaçom** “Numha época em que a legislaçom excluira a coeducaçom, conseguimos para Fingoi o reconhecimento oficial como Centro experimental, o cal nos permitia educar conjuntamente nenos e nenas.”

R.C.C. Quince anos en Lugo,
1974. *Letras Galegas*. 1984

Panel 8

Día das
Ricardo
letras Carvalho
galegas Calero

8

Facer cátedra

En 1965 converteuse no primeiro profesor de galego da Universidade de Santiago. Comezaba tardiamente a docencia universitaria, na que sería tamén, desde 1972, o primeiro catedrático do nacente Departamento de Lingüística e Literatura Galega da Universidade ata a súa xubilación, 8 anos despois.

Na imaxe de fondo: pormenor do retrato ao óleo realizado por Xavier Pouso

«Cando puden ser por fin nomeado catedrático universitario, era un sexaxenário»
[...]

“Nas oposiciones [...] cando vin que ía ser catedrático da Universidade de Santiago... produciume unha forte emozón, porque vía realizado, ainda que mui serodiamente, o destino que os mestres dos vintetantos davan como natural para mí»

M. A. Fernán-Vello / F. Pillado:
Conversas en Compostela con Carballo Calero, 1986

Facer cátedra

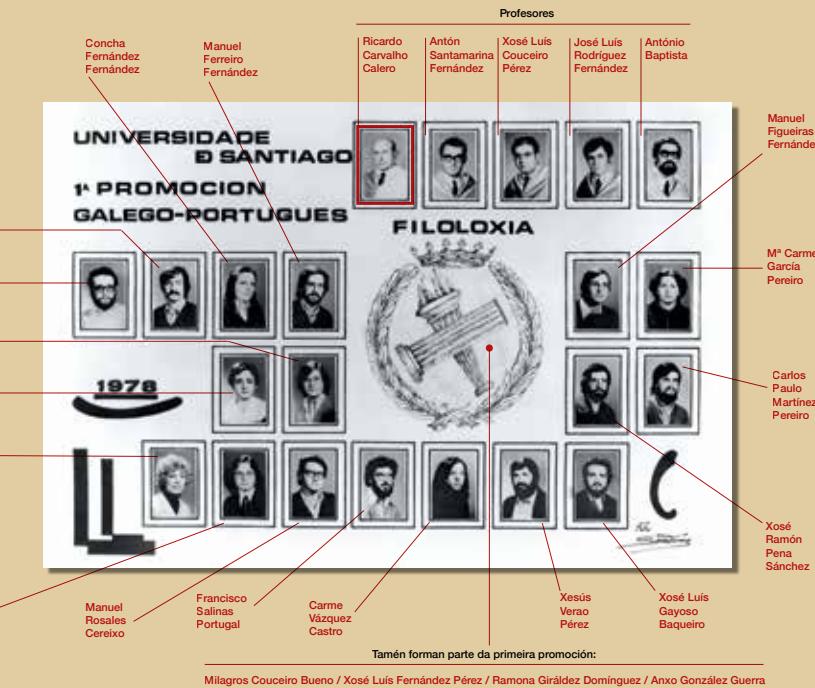
■ Carvalho Calero diante da Facultade de Filoloxía

Isolado e apoiado

“El sentíuse por unha parte isolado, sobre todo da Galiza oficial, académicos e demás, mais non doutro tipo de xente, da xente nova, do estudiantado de Galego-Portugués. Alén do mais, a maior parte del compartía as súas teses [...]. Canto máis argumentaba sobre os temas da lingua e do país, con máis apoios se sentía e más claro vía que era o camiño.”

José Luis Rodríguez. [Adiante.gal] / Foto: Moncho Rama

■ Asinando a Cátedra. 25.03.1972.

A funzón máis esencial

“Creo que todo o mundo que dispón de información directa sobre o particular estará de acordo en que eu prestei ao meu traballo docente unha dedicación moi estreita. Entendía que era esta a miña función más esencial, a miña obra universitaria na xerarquia dos deberes profisionais. En todo caso os meus alumnos e os meus libros están áí para seren valorados, para testemuñar como testemuñas de cargo ou de descargo.”

M.A. Fernández-Vello / E. Pillado: Conversas...1986.

Disciplina

“Todos os días, entre oito e nove da mañá [...] acede ao Mercado Velho para entrar na súa Facultade de Filología. In eremo, reza a lenda do brasón, lembrando [...] austeridade como de eremitorio que deve reger a vida do que se exercita na disciplina eclesiástica e, segundo opinión de moitos, na propia disciplina universitaria”

R.C.C. Louvança do
vinho do Ribeiro, 1980.
Letras galegas. 1984

Foto: Moncho Rama

Panel 9

Día das
Ricardo
letras Carvalho
galegas Calero

9

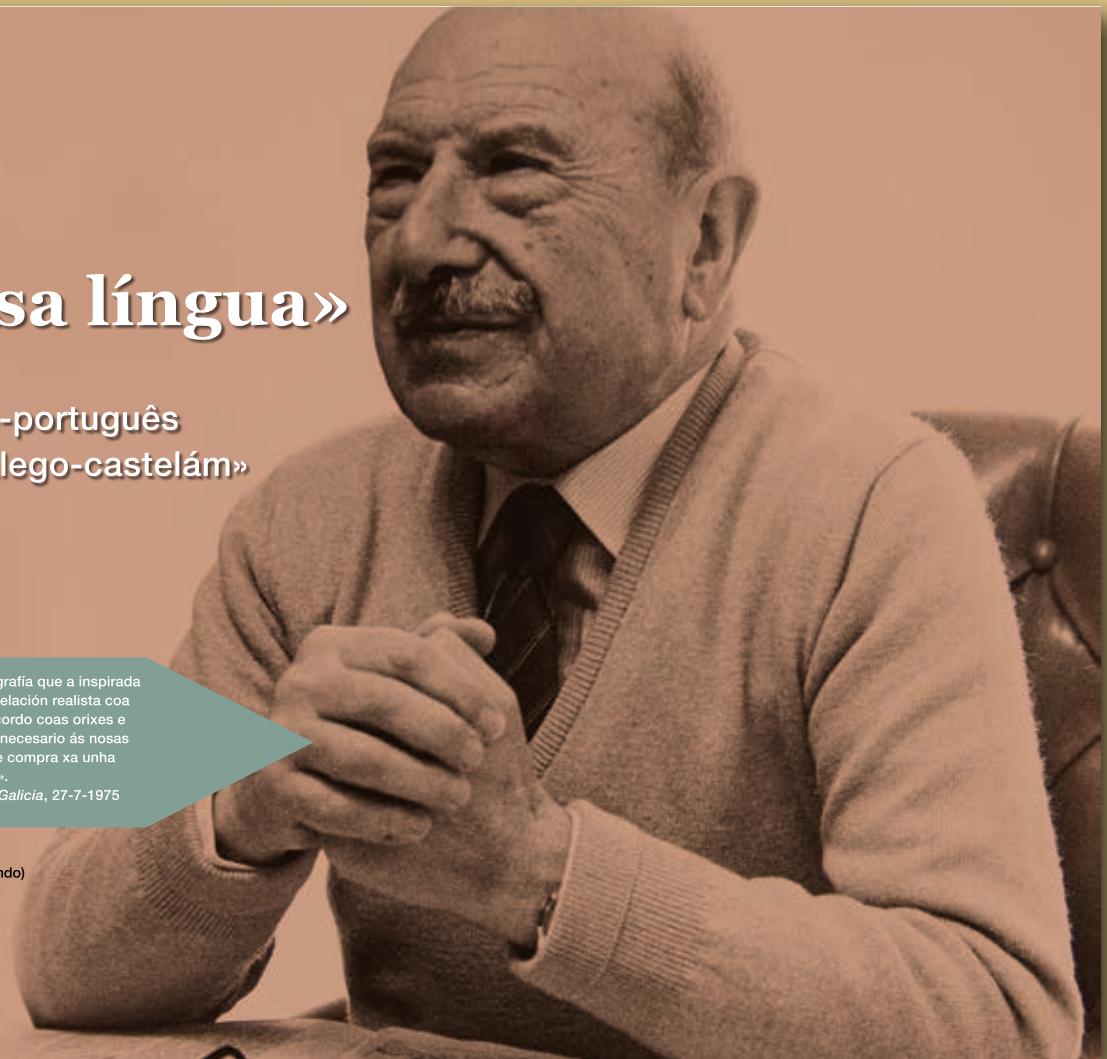
«Sobre a nossa língua»

«O galego,
ou é galego-português
ou é galego-castelám»

«Históricamente non habería outra ortografía que a inspirada no portugués. É indubitable que una nivelación realista coa práctica escrita deste idioma está de acordo coas orixes e pode abrir un campo de expansión moi necesario ás nosas letras. Estamos se cadra no intre en que compra xa unha revisión da normativa á luz deseos feitos». R. C. C. A ortografía galega, *La Voz de Galicia*, 27-7-1975

Fotógrafos:
Eduardo Rodríguez Ochoa (imaxe do fondo)
e Moncho Rama

«Sobre a nossa língua»

■ Un problema político

“O problema da normativización é un problema político, sobre todo dadas as circunstancias en que se acha o galego; polo que un dictame sobre a realidade dialectolóxica actual non pode por si só configurar as bases de unha ordenación lingüística.”

Carvalho Calero, Carta a Ramón Piñeiro, 1982. Fundación Penzol.

■ Presentación do libro *Problema da Lingua Galega*. 1981

■ Carvalho Calero, M. Rodrígues Lapa, Constantino García e Ferreira da Costa, editor.

■ Enfoques modernos

“Proporcionar aos estudiosos e aos estudiantes de galego un instrumento que lles permitese orientarse no coñecemento da lingua galega sobre a base de métodos e enfoques modernos [...] alcanzou sete edicións”

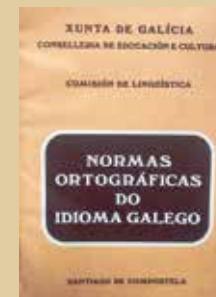
R.C.C. Gramática elemental... 1966

■ Tronco común

“Desde un punto de vista propriamente filolóxico, inda hoxe debemos falar de galego-portugués. Galego e portugués modernos non son senón dúas ponlas do vello tronco común, o romance medieval bifurcado ao xeito dunha oliveira”

R.C.C. Sobre lingua e... 1971.

■ Consenso

En 1980 Carvalho Calero presidiu a Comisión que elaborou as *Normas Ortográficas do Idioma Galego*, as primeiras da nacente Xunta de Galicia. Eran unhas normas de consenso, ainda que orientadas á converxencia co portugués. Como escribían no límitar da publicación, “prevemos unha futura reorganización da ortografía do idioma, fundada en maior medida na tradición literaria e na conducta que orienta as formas linguísticas afíns”.

■ Ruptura

Pero en 1982 a Real Academia Galega, presidida por Domingo García-Sabell, e o Instituto da Lingua Galega, dirixido por Constantino García, aprobaban concutamente unhas novas *Normas Ortográficas e Morfológicas do Idioma Galego* que rachaban o consenso e se convertirían en oficiais por decreto do entón conselleiro de Cultura, Filgueira Valverde. A liña dun sistema lingüístico galego-portugués defendida por Carvalho Calero ficaría marxinada desde ese momento.

Panel 10

Día das **Ricardo Carvalho** **letras galegas** **Calero** **10**

Emilio Álvarez Blázquez

Ramón Piñeiro

Sebastián Martínez Risco

Domingo García Sabell

Ramón Otero Pedrayo

Xesús Ferro Couselo

Manuel Gómez Román

Agustín Sixto Seco

Xaime Isla Couto

Fermín Penzol

Ricardo Carvalho Calero

Antonio Fernández López

Ramiro Isla Couto

Francisco Fernández del Riego

O autor do canon literario

A súa *Historia da Literatura Galega Contemporánea*, publicada por vez primeira en 1963 e ampliada en 1975, foi un traballo monumental, o proxecto más ambicioso da nosa historiografía literaria, unha referencia ineludible que serve de fonte para todos os estudos posteriores.

Na imaxe de fondo: reunión da Editorial Galaxia

Ricardo Carvalho Calero

Historia da literatura galega

CONTEMPORANEA

Galaxia

O autor do canon literario

■ Telegrama á súa dona:
«Doctorado felizmente
abrazos = Ricardo»

■ **Doutoramento**
En 1954 doutorouse
coa tese *Aportaciones
a la literatura gallega
contemporánea*, traballo
que serviría de base para
a súa grande obra de
investigación e divulgación,
a *Historia da literatura
galega contemporánea*.

■ **Galaxia** “Estiven moi ligado
a Galaxia. Foron os homes de Galaxia
os que me impulsaron a escribir algúns
dos libros que escribín; *Sete poetas galegos*
foime solicitado por Galaxia e *Historia da
literatura galega contemporánea*, e coido
que tamén a *Gramática*. E continuei
publicando en Galaxia moitas cousas,
os *Estudos rosalianos* [...] aparezo moi
en primeira liña no movemento galaxiano”

C. Blanco: *Conversas con
Ricardo Carballo Calero*. 1989

■ **Clásicos**
Traballou na divulgación
de clásicos dirixidos ao
estudantado, como no libro
Teatro Nós, ou o de versos
de Pondal publicados
por Galaxia e o seu
Centro de Estudios Fingoi.

■ **Colaboración
interrompida** Carballo
publicou durante vinte e
cinco anos más dunha
duzia de obras en Galaxia.
A comezos da década dos
oitenta a colaboración
quedou interrompida a
causa da opción normativa
do galego defendida
por Carballo Calero.

■ **A miña Historia**
“A miña Historia da literatura
galega contemporánea, [...]
foi a obra en que invertín,
efectivamente, un maior número
de horas de trabalho e na que
consumín un maior número
de anos en reunir datos,
consultar textos e organizar
sistematicamente a materia”

C. Blanco: *Conversas con
Ricardo Carballo Calero*. 1989

Panel 11

Día das
Ricardo
letras Carvalho
galegas Calero

11

Poeta, dramaturgo e narrador

«Dunha forma ou doutra —áinda que eu son polígrafo, xa que teño traballado en narrativa, en teatro e en ensaio—, creio que o más íntimo da miña personalidade está reflexado na poesía, até o extremo de que na mesma narrativa ou no mesmo teatro, considero que a parte más persoal é aquela que contén unha raíz lírica»

M.A. Fernán-Vello / F. Pillado:
Conversas en Compostela
con Carballo Calero. 1986

«O meu traballo e o meu lecer confúndense. Organizar o meu traballo de escritor e de investigador conforme aos meus deseños [...] foi sempre a miña máxima aspiración persoal [...] Non lembro ningunha época da miña vida en que dispuxese de tempo suficiente para organizar pasatemplos». Carmen Blanco:
Conversas con Ricardo Carballo Calero. 1989

Fotografías de Moncho Rama.
Na imaxe de fondo: Carballo Calero
na Praza da Quintana de Santiago.

■ Carvalho Calero na época en que daba ao prelo a novela *Scórpio*.
Fotografía de Moncho Rama no claustro da actual
Facultade de Xeografía e Historia da Universidade de Santiago.

Poeta, dramaturgo e narrador

■ **Poeta** “Creo que hai máis vitalidade, hai mais paixón, hai más —se se me permite dicilo— autenticidade na miña poesía, desde o punto de vista humano, que pode haber nalgúnhas das manifestacións poéticas dos meus compañeiros de xeración...”

F. Salinas Portugal:
Voz e silencio. Entrevista
con Ricardo Carvalho Calero. 1989

■ **Dramaturgo**
“Eu endexamais escrevin teatro para ler. É dizer, que as miñas pezas, sexan logradas, sexan fracasadas, están escritas sempre co pensamento posto nun público.”

M.A. Fernán Vello / E. Pillado:
Conversas en Compostela
con Carballo Calero. 1986

■ **Narrador**
Con *A xente da Barreira* publica a primeira novela en galego tras a Guerra Civil, premio Bibliófilos Galegos en 1950. Tardaría trinta e sete anos en publicar *Scórpio*, premio da Crítica Galega en narrativa en 1987.

■ **Vieiros** “Hai, si, evidentes relazóns coa vanguarda, ainda que é un vanguardismo bastante moderado o deste libro.”

■ **Salterio de Fingoi**
“Alude ao problema da fintitude humana, ao problema da relación do home coa morte.”

■ **Futuro condicional**
“Reúne o que estimei menos ilexible da miña poesía.”

■ **Auto do prisioneiro**
“Indica con maior seriedade e cun esforzo de expresión cénica mais sostido e mais profundo, un problema existencial humano.”

■ **Scórpio** “A xeración que fixo a Guerra, a xeración que se educou para a paz e tivo que afrontar os problemas correspondentes ao conflito que se desencadeou.”

Panel 12

Día das
Ricardo
letras Carvalho
galegas Calero

12

Aulas libres

Nos últimos anos da súa vida volveu a encarnar o activista que fora na súa mocidade. A xubilación, que chegara en 1980, deixoulle tempo para levar a cabo un intenso traballo de promoción cultural que desenvolve coa Asociación Galega da Língua, da que foi membro de honra, participando en congresos e impartindo innumerables conferencias por toda Galicia.

Na foto de fondo: Carvalho Calero falando nunha homenaxe da Asociación Galega da Língua a Castelao. Rianxo, 1986

«Pensábamos na casa que a jubilaçom ía supor-lhe un trauma. Por fortuna, non foi así... serviuelle de estímulo o contacto con os alumnos que seguiron o seu caminho e compartiron con ele as mesmas inquedanças polo porvir do nosso idioma»

María Victoria Carballo-Calero.
Meu pai na lembranza. *Agália*. 1992

Día das Ricardo
letras Carvalho
galegas Calero

12

Aulas libres

■ Discurso inaugural no
II Simpósio Internacional
da Lingua Galego-Portuguesa.

Galego-Portugués

“A defensa permanente da pertenza
da lingua galega ao sistema galego-
portugués, como matriz do mesmo, e das
vantaxes da reintegración dela no seu
espazo natural ten sido a súa bandeira.”

Mª Victoria Carballo-Calero:
Epílogo a *Ricardo Carvalho Calero
Orador*. [Pilar García Negro. 2020]

■ No I Congresso da Lingua Galego-Portuguesa
na Galiza, entre López Suevos e Manuel María. 1985

Terra universal

“Fago votos porque todos levedes da
nossa terra e da nossa gente lembranças
de ledicia e de amizade [...] pois calquer
lugar da terra é bom para ler um poeta
universal, como Rosalía, e para lembrar
umha terra universal, como Galiza.”

Discurso inaugural do Congreso
Internacional Rosalía de Castro
e o seu tempo. Santiago. 1985

Natural emoçóm

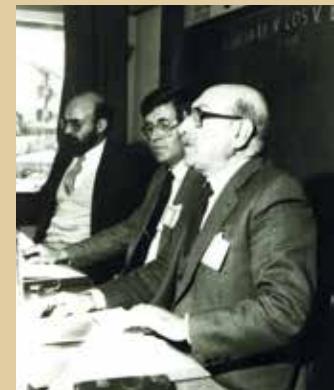
“Defronto a tarefa que se me assinalou,
sem preocupações de luzimento, e desde
logo coa natural emoçom em quem foi,
como outros galegos comigo sobreviventes
da desfeita dos tempos, amigo, colaborador
e discípulo de Castelao...”

Discurso inaugural do Congreso dedicado a
Castelao no centenario do seu nacemento. 1986

■ Carvalho Calero
con Helena Albareda,
Aurora Marco e Pilar
Vázquez Cuesta, entre
outros asistentes ao
Seminario Luso-Galaico
en Caminha.

Foto: Luís Afonso

Actividade acrecentada

“Na década posterior á xubilación [...]—
a derradeira da súa existencia—
a actividade vaise acrecentar con
recompilacións da obra poética,
narrativa, teatral; conferencias
e discursos polos lugares más
dispersos do territorio, e unha
constante atención á actualidade
xurídica e sociolinguística
derivada do actual réxime.

Mª Victoria Carballo-Calero:
Epílogo a *Ricardo Carvalho Calero
Orador*. [Pilar García Negro. 2020]

Foto: Luís Afonso

Panel 13

Día das Ricardo
letras Carvalho
galegas Calero

13

Mestre de compromisos

Desde a Universidade, pero tamén desde o activismo cultural e político, foi quen de converter a moitos dos seus alumnos en discípulos e amigos que continúan a espallar as ideas que defendeu, e o seu compromiso inesgotábel coa lingua.
Fotografía: Carvalho Calero entre Aurora Marco e Avilés de Taramancos, nun acto das Letras Galegas da A.C. Cataventos de Noia, 1983.

Na foto de fondo: Carvalho Calero na recepción do Premio da Asociación da Prensa de Ferrol, 1978.

Halley 1910-1987

Aquel que no horizonte duas veces
exxergou o cometa, viveu muito.
Nom antecipes o teu próprio luto
Nem ao cabo te laies se esmoreces.
Eleva ao céu as mais rendidas preces,
Pois o rio cruzaste en pé enxuito [...]

R. C. C. Reticências... (1986-1989), 1990,
poemario póstumo, publicado un ano
despois do seu pasamento.

Mestre de compromisos

Membro de honra

“Entretanto várias instituições outorgam-lhe também honras: em 1981 a Academia das Ciências de Lisboa acolhe-o como membro da corporação, e tanto a Asociación de Escritores en Lingua Galega como a Asociación Galega da Língua (AGAL) fazem-no membro de honra.”

José-Martinho
Montero Santalha.
[carvalhocalero2020.gal]

Foi correspondido

Membros da primeira promoción de Galego-Portugués da Universidade de Santiago de Compostela en homenaxe a Ricardo Carballo Calero, A Coruña, 14 de setembro de 2019.

Desagravo

“Nos últimos anos abundaram as homenaxes á sua persoa, em certo modo como desagravo perante o ostracismo a que se via submetido por parte do galeguismo oficial a causa das suas ideias reintegracionistas.”

José-Martinho
Montero Santalha.
[carvalhocalero2020.gal]

Homenaxe nacional

Cea-homenaxe organizada pola Agrupación cultural O Facho, a Asociación Alexandre Bóveda, AGAL, a Asociación Socio-pedagógica Galega, O Ateneo da Coruña e a Escola Dramática Galega, A Coruña, 1982.

Fillo de Ferrol

O 7 de xaneiro de 1990, malia o avanzado da súa doenza, acude ao acto no que se lle recoñece “Fillo Predilecto de Ferrol”. Sería o derradeiro discurso do mestre, grande orador.

TEXTOS ESCOLCIDOS

Día das Ricardo
letras Carvalho
galegas Calero

Textos
escollidos

Evocación da infancia perdida

¿En qué recanto do tempo
está soterrado o cadáver da miña infancia?
Da choiva rexurdíeira da lembranza
defende-o un teito de teas de araña:
a tea de araña do esquecemento,
a tea de araña da lonjania,
a tea de araña do sofrimento:
triple teito impermeábel e rexo.
Eu, neno, matei a miña infancia
co coitelo da miña gravidade.
No relógo adiantado da miña vida,
a agulla da miña vontade
asinalaba a hora da colleita
cando áinda non era
a hora da sementerira...

Vieiros. 1931. *Pretérito imperfeito (1927-1961)*. 1980

Día das Ricardo
letras Carvalho
galegas Calero

Textos
escollidos

Praia de Corujo

... Da miña orquestra real, azuis doncelas,
esparegendo as suas testas brancas,
tangen os cons, arrolan o meu sono,
e os seus cabelos estran aos meus pes.
O sol olla-me, o sol paterno, voo
de áureo falcón imóvel sobre a vida.
O seu ouro é o meu sange, e, lento, flui
no meu corpo solar.
Teito azul, chan enxebre, alta pirámide.
Faixa
Adobiado estou. Pechade a porta.
Poñede o selo. El, ela e eu. Só un.

Salterio de Fingoy. 1961. *Pretérito imperfeito (1927-1961)*. 1980

Día das Ricardo
letras Carvalho
galegas Calero

Textos
escollidos

IMeu pasado imperfeito, meu futuro

iMeu pasado imperfeito, meu futuro
condicional! Mais o presente éulo?
O presente perfeito,
feliz ou desdizado,
mais completo en si mesmo, mais colmado
na sua indiferente estimativa ...

Futuro condicional (1981-1980). 1982

Día das Ricardo
letras Carvalho
galegas Calero

Textos
escollidos

Sabela, ao regresar da misa, pasa ergueita
e sen ollar ante a branca mansión da estrada.
E un tristeiro suspiro foge do seu acorado
peito cando, percorrendo o camiño cara
o Ajuntamento, avista o portón da casa da
Barreira, cujos muros erguera don Ramón.
A casa está valeira, e vai ser alugada, ou
mercada, ou desmoronada. Quizá o antigo
arriego erga outra casa branca sobre os vellos
aliceres. A filla de Vertudes sente unha dor
pungente no fundo do corazón. E pasa.
E hai bágoas nos seus ollos. E non ve.

A xente da Barreira. 1951.
A Gente da Barreira e outras historias. 1982

TEXTOS ESCOLCIDOS

Día das Ricardo
letras Carvalho
galegas Calero

Textos
escollidos

E agora som um vello patrom que...

... Nacim já velho neste banco ao sol,
e aquel que outrora fum morreu em mim,
e sinto-o como um outro
que nom herdei, pois nada tenho del.

Mocidade nom tivem; som um velho
de poucos anos, que nacim assi.
Apócrifa é a história
com que alguns me encadeiam
às alegres tristezas de um passado
de harmonioso furor primaveral.

Sentado neste banco, tam só espero
que de mim mesmo brote o sono. Aquela
moça que se detém perante mim
—talvez onte ao meu lado se sentava—,
estorva-me hoje, e a seguir convidado-a
a sua via, pois furtá-me o sol.

■ *Reticéncias ... (1986-1989)*, 1990

Día das Ricardo
letras Carvalho
galegas Calero

Textos
escollidos

Anxo de terra

Anxo de terra, de cobarde argila,
que co teu po queres rubir ao ceo.
Entre o verde e o azul fas o teu niño.
Da nube e do piñeiro pendurado,
arrandeando entre o que foge e dura.
Ao teu jugo junguir a Deus tencionas;
Deus traducido á tua língua de area.
Polo doce camiño do que morre,
procuras o relanzo do non nado

■ *Anxo de Terra. 1950. Pretérito imperfeito (1927-1961)*, 1980

Día das Ricardo
letras Carvalho
galegas Calero

Textos
escollidos

Eu, autor do romance de Scórpio, respeitaria
a sua problematica, nom trataria
de explicá-lo todo; mais bem reuniria
testemunhos diversos a propósito
da sua personalidade, que confluísem
e alumiasssem de distintos ángulos a figura
central. Nunca me meteria directamente
no interior do protagonista. Este nunca
falaria de si mesmo. Seriam os demais, os seus
parentes, os seus amigos, os que nos falariam
del, do seu povo, da sua familia,
dos seus amigos; e assi se iria configurando
umha figura, e assi se iriam ordenando
os acontecimentos de umha vida, mediante
umha espécie de enquisa que aportasse dados
plurais, por nom contraditórios.

■ *Scórpio*. 1987

Día das Ricardo
letras Carvalho
galegas Calero

Textos
escollidos

Madrigal a Rosalía

A ti, sombra perdida, espírito pervagante,
que entre néboas de alén andas errante.
A ti, clara voz morta, ollos feridos,
pazo esquecido, outono
lonjano, chuvia
aceda sen lecer, sibila
chorosa; a ti que tes
o corazón de lua traspasado,
nas mans tremor de maina bris que ri,
as fazulas aradas pola dor
-oh estadea de bágoas sen fin-
e na fronte un fantasma aluarado:
a ti,
de min,
aos pes,
a flor
dun silencio ajoellado.

■ *O silencio ajoellado. 1934. Futuro condicional (1961-1980)*, 1982

TEXTOS ESCOLCIDOS

Día das Ricardo
letras Carvalho
galegas Calero

Textos
escollidos

Sobre a situación do galego

O porvir do galego, pois, está na sua coordenaçom com as demais polas do velho tronco galego-portugués. Se, segundo querem os separatistas, se obstinasse em permanecer isolado do portugués, as suas probabilidades de sobrevivência seriam escassas, e, a longo prazo, nulas. [...] Generosas subvençons podiam manter em certas zonas rurais umha arcaica situación, de jeito que os habitantes dessas reservas, que tamén poderían vestir os seus trajes típicos e bailar as suas danças peculiares, falassem así mesmo a nossa velha língua, ao menos cando fossem visitados polos turistas ou os antropólogos interessados polas formas ancestrais do folclore.

Sobre a situación do galego, 1986. *Do galego e da Galiza*. 1990

Auto do prisioneiro (Escea VII)

O PRISIONEIRO —Señor Oficial, quixera outer unha audiencia do Director.
O OFICIAL —¿Para formular unha queixa?
A comida ¿non é boa? A calefaición ¿insuficiente?
O toque de diana ¿intempestivo? O Gardián
¿irrespetoso?
O PRISIONEIRO —En nada deso reparo.
Pero necesito falar co Director.
O OFICIAL —Se non ten vostede queixa
alguna que formular, ¿para qué
quer vostede falar co Director?
O PRISIONEIRO —Para comprobar que esiste
un Director.
O OFICIAL —Meu querido hospede, ¿non ouserva
vostede a existencia dunha direción?
O PRISIONEIRO —¿Unha dirección?
O OFICIAL —Efectivamente, unha dirección,
unha ordeación, un sistema. As cousas
non acontecen ao chou. Vostede está sometido
a unhas obrigas. A súa liberdade ten uns límites. Hai
un horario que rexe a súa vida.
Logo hai unha dirección.
O PRISIONEIRO —Pero ¿hai un Director?

Día das Ricardo
letras Carvalho
galegas Calero

Textos
escollidos

A fortuna histórica do galego

Podemos [...] imaginar umha Galiza que nom fale galego. Por exemplo, umha Galiza absolutamente castelhanizada. Ou, se queremos pensar numha situación menos radical, umha Galiza onde o galego seja respeitado, mas non promovido. Ou mesmo umha Galiza onde o galego seja considerado como umha reliquia histórica, ou como umha típica modalidade folclórica que a fins turísticos convenha conservar. [...] Mas hai umha tradiçom, segundo expuxemos, que aspira a outra fortuna para o galego. Essa tradiçom [...] propugna o galego como língua de Galiza. Para os que nos educamos nesse ambiente, nom hai outra fórmula satisfactoria. Nom vemos a Galiza falando noutra língua que o galego.

A fortuna histórica do galego, 1980. *Da fala e da escrita*. 1983

Día das Ricardo letras Carvalho galegas Calero

Unha exposición organizada
pola **Deputación da Coruña**.
Normalización Lingüística

Documentación:

**Carmen Martín +
Segundo Saavedra
[RdO Cultural]**

Deseño gráfico:

Pepe Barro

Tratamento de imaxe
e montaxe:

**Sebastián
Rodríguez Outeda
[Expo.gal]**

Esta exposición non se realizaría sen a colaboración
das seguintes institucións e persoas. A todas,
o noso máis reconecido agradecemento:

Biblioteca Parlamento de Galicia	Pilar García Negro
Arquivo Colexio Fingoi	Fernando Nogueruela
Biblioteca Municipal de Ferrol	Siña Fernández
Fundación Penzol	María Casar
Biblioteca de Galicia	Pepa Castro
Biblioteca Museo do Pobo Galego	Esperanza Porto
Sermos Galiza	Rosa Méndez
Arquivo familiar Lourdes Courtier Ramos	Marina Nistal
E especialmente a Arquivo familiar Margarita Carballo Ramos María Victoria Carballo-Calero Ramos	Xosé Luís Pastoriza E especialmente a Tareixa Roca e M.C.

**Deputación
DA CORUÑA**